

MISLI ZNALCA: um. prof. dr. sc. Slobodan Čače

Slobodan Čače rođen je 1946. god. u Šibeniku. Povijest i Arheologiju je diplomirao na Filozofskom fakultetu u Zadru 1968 godine. Kao asistent je zaposlen na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zadru 1974. godine. Titulu doktora znanosti stekao je 1987. god. obranivši disertaciju „Liburnija od 4. do 1. stoljeća pr. n. e.“ na Filozofskom fakultetu u Zadru. Navođenje svega što je Slobodan Čače napisao i postigao u svojoj dosadašnjoj znanstvenoj karijeri te njegovog znanstvenog doprinosa izučavanju antičke povijesti, posebno antičke povijesti Dalmacije, iziskivalo bi mnogo više stranica nego što ih ima ovaj naš časopis. Zbog toga se ukratko može reći da je objavio pet knjiga, od kojih četiri u koautorstvu, mnoštvo znanstvenih i stručnih članaka, sudjelovao je u mnogim znanstvenoistraživačkim projektima te znanstvenim skupovima. Nakon uspješne sveučilišne karijere otišao je u mirovinu 2015. godine, gdje oštrinu svog uma održava zamišljajući da studentima još uvijek drži predavanja o Trećem makedonskom ratu.

Profesore, u svojoj bogatoj sveučilišnoj karijeri predavali ste brojne kolegije vezane za antiku, primjerice Ilirik u Strabonovoj Geografiji, Plinijev Ilirik, Helenizam na Jadranu i druge. Možete li reći što Vas je potaklo da se posvetite upravo ovom periodu povijesti?

Zato jer je to tijesno povezano s arheologijom. Nekako se to povezuje jedno s drugim.

Doktorsku titulu stekli ste obranom disertacije „Liburnija od 4. do 1. stoljeća pr. n. e.“. Zašto ste odlučili istraživati upravo povijest Liburna?

To je isto kao i ono na početku. Jer to je arheologija, a arheologija u Zadru je jako povezana s Liburnima. Kako u nas i inače u našoj znanosti, barem u humanističkim, nitko nikome ne priznaje ništa, pa kada netko zaista napravi neku vrstu revolucije, u smislu nečeg potpuno novog, kao što je napravio sada nedavno pokojni profesor Batović s arheologije u Zadru, profesor prapovijesti. U kom smislu? U tom što je rekao: „Govorimo o tim domorocima u predrimskom razdoblju, a nema niti jednog modernog arheološkog istraživanja za to razdoblje.“ Kao ima posvuda, ništa nije publicirano, sve je napravljeno davno u doba Austro-Ugarske. I onda je izabrao konačno i našao nešto, u Radovinu je našao lokalitet gdje ima obilje nalaza. Onda se dohvatio i ovih starih nalaza iz doba Austro-Ugarske, ninski grobovi, i onda je u skladu s tada najnovijim spoznajama o tipologiji, kronologiji, na osnovu metalnih nalaza, nakita, oružja i slično (naravno Nijemci su tu bili na prvom mjestu, pa onda Slovenci, tada u zajedničkoj državi) i onda je on sve to nekako uskladio. I tako je napravio tabelarni pregled, kostur jedne kronologije i zapravo izvukao onu čemu teži uvijek arheologija, da iz nijemih ostataka rekonstruira nekakve povijesne procese. U ovom slučaju, budući da je postavio kronologiju, odnosno dobio kostur, bilo je moguće reći što je početak, što kraj, koji procesi su se

odvijali u koje vrijeme. I ono što je mene posebno zainteresiralo je bio završni dio. To je onaj dio koji odgovara svim procesima, što bi danas rekli globalizacije, u antici, to znači velika ekspanzija grčke, helenističke civilizacije, koja je preplavila i Jadran, i onda je sve to zajedno došlo pod rimsku vlast i uključeno je u rimsku državu. I bilo je zanimljivo kako to funkcionira kod Liburna.

Postoji li razlika u pristupu povjesničara problematici antičkog razdoblja iz vremena kada ste se Vi počeli baviti antikom i pristupu povjesničara istoj problematici danas? Smatrate li da su danas povjesničari zarobljeni u predrasudama, odnosno teorijama, nastalim u prošlom stoljeću i dan danas ih neumorno ponavljaju i citiraju ili su ipak otvoreni novim idejama rješavanja pojedine problematike antičkog razdoblja?

Postoji još jedan problem koji, ja sam kriv, nisam još nikad o tome pisao, a to je problem našeg kompleksa kolonijalnog duha. Mi smo ipak bili pod tuđom vlašću, i sad Austro-Ugarska vladavina, ne valja ružiti pod svaku cijenu, i ona je imala svojih zasluga, ipak je to nešto značilo, biti uklopljen u sastav jedne europske države. Dobro, gradila je zatvore, ludnice, sudnice...

Smatrate li da jedan povjesničar, koji se bavi antikom, treba poznavati osnove, primjerice, grčkog i latinskog jezika da bi mogao raditi direktno na izvorima ili su prijevodi izvora na neki od suvremenih jezika dovoljni? Odnosno, postoji li razlika u kvaliteti nekog rada ako se baziramo na originalnim jezicima izvora u odnosu na radove u kojima smo koristili prevedene izvore?

Otvoreno i iskreno govoreći, budući da sam ja bio toliko zaokupljen arheologijom, arheološkom stranom, onda se pokazao taj novi problem, problem izvora, što znači latinski i grčki. Ne radi se samo o latinskom i grčkom, već o općem poznavanju cijele te problematike, koja je negdje tako komplicirana da čovjeka zaboli glava. Mislim, da vam ja sada ovdje govorim o grčkim izvorima, to bi se sada moglo govoriti do ponoći, u najkraćim crtama. To se sve mora ispitivati. I da bi se to uopće moglo razumjeti, treba znati što se događalo. Naime, cijeli pismeni aspekt civilizacije antike je u pismenom obliku ležao na papirusu. Znači, na jednom materijalu koji je organski, koji je vrlo ograničenog vijeka. I onda je, negdje na kraju antike, posebno u 5. stoljeću, počeo jedan trend: „Trebamo spasiti tu ostavštinu, inače ode sve u vjetar.“ Na koji način? Na tvrdi materijal, čvršći, a to je pergament, dakle na prepariranu kožu. I, kako ćete? Papirus se proizvodi u onim rolama, izgleda kao golubarnik, imate rupe na zidu, držite papiruse, svitkove i može na kraju biti neka uzica s kartončićima gdje piše, da se snađete u tom. Sada to prestaje i nova je bila tehnologija da se pergament izrezuje na ove pačetrovine, kao i ovdje napišu se listovi, ovog formata, otprilike isto, i onda kada imate listove, onda ih uhvatite ili zalijepite ili zaštemate, pa da se ne savija, ne gužva, ne propada, stavite korice, i dobijete taj takozvani kodeks. I to je bitna novost. Inovacije u petom stoljeću. Ali što se događalo poslije toga? Ono što i dan danas imate u bibliotekama; otvorite nekakvu enciklopediju. Op! Nedostaju stranice gdje su bile neke karte i slično. Samo otparano! Tako je i u ovim kodeksima bilo isto otparanih stranica. Na svu sreću, ovi koji su radili to, ispunjavali, ispisivali, na stranicama su pisali brojeve, broj stranice, kao što ima i danas. Tako da se može doći do čudesnih otkrića. Recimo da i danas, nakon tisuću i pol godina, istraživači koji negdje tamo iz prašine izvlače te prastare kodekse i onda kažu: „Ovaj kodeks je sekundarni.“ To je neki marljivi redovnik našao jedan kodeks i zaključio da je to obična kupusara, da to nije nikakvo Aristotelovo djelo, nego je to doslovno kupus. Komada iz komedije, iz ovog, iz onog, komada iz povjesničara. Pa je netko, jer ga je to trenutno interesiralo, kad je završio to, umjesto da to odbaci i spremi, on je to u ovaj kodeks uvalio i sve to pričvrstio. I onda tražite po ovim brojevima, pa kažete: „Pa dobro, ti brojevi ne odgovaraju ovome.“ Znači, to su brojevi jednog izgubljenog

kodeksa, nestalog, iz kojeg je iščupano, i tako su ujedno došli do toga koji su to bili kodeksi jer može biti to vrlo stari kodeks, iz 4. st., gdje je neki, tko zna što, urednik, redovnik, kojeg je zanimala geografija, pokupio sve što je bilo u knjižnici, iz grčke književnosti, a što je odgovaralo za geografiju. Sve je stavio na jedno mjesto. I onda je iz njega isto tako čupao van ova danas dragocjena dijela, kao što je od Stjepana Bizantinca. To je u stvari jedan leksikon geografski. A taj čovjek je što radio? On je jednostavno rekao: „Sad ću iščitati svu geografiju grčku.“ Pa čak i povjesničara, i bilo što. Pa gdje god je spomenuto ime nekog grada, nekog naselja, ne mora biti niti naselje, može biti i one deme, one male lokalne općine, što bi mi rekli mjesne zajednice u Ateni i takozvani etnik. I kako glasi kada on recimo nađe Zagreb i onda traži kako se zove stanovnik Zagreba? Pa napise Zagrebčanin. Tako za Atenjanina napiše kako se zove stanovnik svih onih općina. To je fantastično djelo preko kojeg znamo, jer je on napisao, odakle je što uzeo. I onda se kaže: „Aha, evo ovo ovdje što smo našli, to mora da je list iz toga izgubljenog djela.“ To je fantastično što se sve danas ne može pronaći.

Znači smatrate opravdanim bez obzira na predznanje s kojim studenti dolaze na fakultet, da je nužno kroz prve stadije, pogotovo preddiplomskog studija, proći kroz neke osnove latinskog i grčkog jezika?

Bolje je da dobiju osnove. Ali doista osnove, a ne da bude ono bauk!

Kakvo je Vaše mišljenje o statusu antike u suvremenoj hrvatskoj historiografiji? U kojem smjeru se, prema Vašem mišljenju, trebaju odvijati daljnja istraživanja?

Daljnja istraživanja su uvijek moguća, i u smislu arheološka. Jer, ono kad promislimo, kakav bi bio turizam u Zadru da nema antike? Tko bi dolazio u Zadar? Ili u Split?

Postoji li možda iz područja antike neko posebno područje u kojem, Vi osobno, smatrate da su potrebna neka nova istraživanja, nešto što možete posebno istaknuti?

Ima aspekata koji nisu uopće taknuti. Ove vile takozvane, znači, gospodarska i slična imanja i ladanjska za provod, relaksaciju. I sad, najbolje je to istraženo u zapadnoj Istri, to je najatraktivniji kraj jer su tamo te vile kolosalne. To nisu lokalci vlasnici, nego to je rimska elita. Doslovno rimska. Mislim, iz grada Rima. To su senatori. Takvi bogataši prema kojima su ovi današnji patuljci. Ništa prema njima. Ovo je relativno, je li, svaki u svoje vrijeme. Baš kao što su ove francuske kolege koji su izdali ovu knjižicu, ali na francuskom, zaboravio sam točan naziv, ali spominju milioner. Kao, govore o rimskim milionerima i njihovim tragovima u Istri. Znači, oni su na zapadnoj obali Istre, tamo negdje oko Poreča i Rovinja, otkrili da je uz obalu, valjda je dolje bila neka šikara koja se dade iskrčiti i posaditi maslinike, bila istarska maslina, koja je bila među najcjenjenijim u cijeloj antici. Inače to nije šala. Ni vino ni ulje, kao i danas. Danas imaš Starog ribara, ne znam koliko košta boca, 30 kn? Čak i ova osrednja vina, koja se prodaju u Istri, ove firme Laguna, pa to ipak doseže cijenu od 70 kn. Znači dvostruko. Tako je i u antici bilo. A negdje je vrtoglavo viska cijena bila kod cijjenjenih, u to se itekako isplatilo ulagati. I pri tome, on ne samo što sadi, mora pričekati neke godine dok te masline sazriju da počnu davati plodove. I osim toga morate to imanje održavati u pogodnu. Znači, morate imati ekipu da tamo radi. A to u antici znači robove. I onda se ti robovi brinu da netko ne krade, ne čupa, da ne ruši ... Što se dosta radilo? Konkurencija iz susjedstva! Onda su bili jako bezobrazni vlasnici robova, je li? Oni bi nagovorili robove da budu destruktivni prema drugima. A naročito je bilo gadno kod posjednika u južnoj Italiji, gdje su ti milioneri ulagali. Posebno u doba kasne republike, dok su rimske vojske pobjeđivale. Gdje god su pobjeđivale, za

njima su išle ogromne, beskonačne kolone jasnika, roblja. To je bio najdragocjeniji plijen. Onda možemo zamisliti golema krda od desetaka tisuća grla. Goveda, tovaranih posebno, konja, mazgi, deva na Bliskom istoku. To je bilo suho zlato. Najprije ljudi, jasno. Jer ti se ljudi rasprodaju. E to je bilo najvažnije! Da vojskovođa onda na zgodnom mjestu, gdje se inače održavaju, što bi mi danas rekli sajmovi, recimo, roblja, stoke, vina, ulja, bačava... U takvim prilikama si mogao jeftino doći i do stoke. Pa ovi naprave krdo od sto tisuća grla. Sad je pitanje: dolje su opustošili južnu Italiju od pustih ratova, nije više bilo ničega, jedino što se moglo održavati su bili ta stočarska imanja, ti golemi posjedi gdje tumaraju golema krda. Tu ne može uspjevati poljoprivreda, jasno. A tko će to čuvati? Robovi. E, a ti robovi da bi to čuvali od krađe, moraju biti naoružani. I sad, drugim riječima, moraš imati posebnu ekipu koja će ići na tržište roblja i koji imaju njuha, i vide koji su robovi čvrsti, jaki, zdravi, a usto i glupi. Koji će biti toliko sretni što će biti slobodni u prirodi, živjeti zdravo, i biti naoružani, i povremeno doći u sukob s robovima iz ovog drugog susjednog imanja, pa se međusobno ...

Da li se hrvatska historiografija o antici može mjeriti s onima u inozemstvu?

Pa pomalo da, jer smo mi otvorili te neke nove teme.

Da li možda smatrate da u nekom djelu zaostajemo, da se u nekim aspektima još može usavršiti?

Bilo bi bolje da je šira, kako se kaže. Obrazovana javnost u Hrvatskoj recimo nikad nije dobila u ruke prijevod Livija, Livijeve rimske povijesti. To je strašno! A bilo je to prevedeno u 19. stoljeću, pa se izgubilo. Na ondašnjem jeziku, tko će to danas čitati?

Kroz svoju karijeru sudjelovali ste u brojnim znanstveno istraživačkim projektima. Da li možete navesti neke pozitivne aspekte ovih događanja? U kolikoj mjeri sudjelovanje na ovakvim projektima pomaže razvoju pojedinca kao stručnjaka?

Ovo što znam, nama je jako pomoglo, odnosno imalo je pomoć u razvoju mladih stručnjaka, ove operacije s Francuzima. A zašto? Zato jer je Francuska takva država da ona ima jednu politiku, baš politiku, kao to je u interesu propagiranja francuske kulture, francuskog jezika. To znači da smo mi dobili mogućnost da boravimo u francuskoj instituciji u Rimu, o njihovom trošku u njihovom objektu, koji služi kao hotel. Ali ta suradnja vodi k tome da oni pitaju: „Dobro“, tako je meni baš rekla jedna činovnica u Parizu, „pa vidi se“, i pokazuje mi popis, „ovdje osam Slovenaca, a uopće nema Hrvata.“ Drugim riječima, možda 30-40 ljudi iz bivše Jugoslavije dolazi u francuske ustanove, o njihovom trošku, pa ima za postdiplomski i za postdoktorski. A to je zgodno jer te ljude iz postdokorskog studija oni uključuju u svoje projekte. Ne kažem da druge države ne daju, ali ne ovako sistematično kako to rade Francuzi.

Smatrate li da se mladi stručnjaci koji žele ostvariti profesiju u znanstvenoj zajednici trebaju aktivno truditi barem sudjelovati na takvim skupovima u svrhu samostalnog razvoja?

Mnoštvo je takvih stipendija, za kraće i duže boravke. Mnoštvo. Samo treba pažljivo gledati po Internetu.

Danas prevladava mišljenje da svaka nova generacija upisanih studenata donosi sa sobom sve manje znanja. Kakva su Vaša iskustva sa studentima? Smatrate li da se kvaliteta obrazovanja poboljšala ili pogoršala s vremenom?

Ja ne bih rekao da se količina znanja smanjila, nego mene više smeta to što je škola, koliko ja mogu dokučiti, jako štreberski nastrojena. Osobito mislim gimnazija. Pa događa se paradoks da gimnazijalac u prosjeku nabere više fakata, to je kao znanje, nego neki koji je stručnjak u tekstilnoj školi. Kako onda može biti bolji student tekstilne škole od gimnazijalca? To je paradoks. To je ono recimo, ako postavite neko pitanje, u kojemu se traži neko zaključivanje, ovdje je već panika! To je taj štreberski način učenja.

Možete li iz svoje bogate karijere izdvojiti događaj koji Vam je posebice ostao u pamćenju ili postignuće na koje ste osobito ponosni?

Najbolje se čovjek osjeća kada imaš svoje bivše studente koji doktoriraju. To je kao kad je Siniša doktorirao. Onda smo malo popili, tako, bila je ova Slovenka, kolegica, čelna antičarka, Marjeta Sašel Kos. Onda sam ja popio dvije čaše, pa sam tamo zapjevao onu pjesmu od Mise Kovača „*Ja nemam više razloga da živim.*“ Na kraju je stvarno lijepo, prije toga je bila kolegica Kurilić, pa je bila kolegica Lucijana Šešelj...

Za kraj, imate li kakav savjet za studente povijesti, posebice za one čiji interes leži u antici?

Nije baš osobito vrijedan savjet. Budući da povijest kao znanost počiva na izvorima, a onda je slučaj s antikom, tu je stvar jako teška jer postoje dvije kategorije izvora koje se totalno razlikuju po svojoj prirodi. Na jednoj strani je arheologija, na drugoj je pisana ostavština antike. To je jako teško dovoditi jedno s drugim, posebno zbog toga što se mnogi ustraše kada naiđu na izvore. Pa je onda dobar dio tih izvora danas dostupan, preveden. A bit će još bolja situacija za koju godinu. A zašto je potreban? Taj pristup izvoru je strahovito važan, jer vi ćete vrlo često, to je moje osobno iskustvo, i tu sam se s mnogima razišao i sukobio, meni odmah skače tlak kada netko kaže: „Plinije kaže...“, i onda navede. Znam, ali znate li vi tko je Plinije, što je on u svom djelu napisao, na koji način je to složio? Naravno da se ne može od studenta očekivati da sam studira prirodu izvora. Ali može nešto drugo! To jest, problem je koja će se moderna dijela konzultirati i ući u to. I moram priznati da meni nije baš puno pomoglo to što sam našao da je napisano u vezi s izvorima, osim u nekim iznimnim, kao što je slučaj s Plinijem kod pokojnog prof. Margetića, koji je sve što je pisalo o Pliniju minirao i raznio na jedan neopisivo drzak način. Nemilosrdno. Sve je srušio. Čak se mjestimice rugao s onima koji su imali drukčije mišljenje.

Za kraj, Uredništvo časopisa Rostra pridružuje se čestitkama povodom profesorova 71. rođendana. Kao studentima, bila nam je izuzetna čast i zadovoljstvo imati predavača poput profesora Slobodana Čače. Uredništvo ovim putem izražava želju da profesor još dugi niz godina pridonosi širenju spoznaja o antici, kao i popularizaciji povijesti uopće.